

Ks. dr hab. Janusz Mierzwa, Prof. UPJG
Uczelnia Państwowa im. Jana Grodka w Sanoku
Instytut Nauk Społecznych

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Ks. Mgra Łukasza Piórkowskiego

pt. MAŁŻEŃSTWO I RODZINA W OKRESIE TRANSFORMACJI USTROJOWEJ
W POLSCE (1989-1991) W PERSPEKTYWIE POSŁUGI KS. KARD. FRANCISZKA
MACHARSKIEGO W ARCHIDIECEZJI KRAKOWSKIEJ

napisanej w Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie

w dyscyplinie: **nauki socjologiczne**

pod kierunkiem Ks. Dra hab. Antoniego Świerczka, Prof. UPJPII

Kraków 2023

Socjologia definiuje rodzinę jako najmniejszą komórkę życia społecznego, a więc „fundament”, na którym opiera się całe życie społeczne. Stanowi ona zasadniczy, główny, podstawowy, konstytutywny element życia każdego społeczeństwa. Stanowi wspólnotę międzyludzką, kształtującą życie jej członków poprzez wychowanie, przekazywanie wzorców postępowania, budowanie poprawnych relacji, kultywowanie wyznawanych wartości. Zdaniem autorów „Kompedium wiedzy socjologii” A. Brémond’a, J. F. Couet’a i A. Davie, rodzina „to nie tylko zbiór związków biologicznych, ale i stosunków społecznych” (przeł. K. Malaga, Warszawa 2006, s. 87). Relacje rodzinne mogą także występować przy braku więzi biologicznych, np. przy adopcjach.

Pojęcie rodzina, jest definiowane przez wielu naukowców z różnych dyscyplin naukowych. Jak pisze S. Kawula rodzina „odznacza się międzypokoleniową i wielopokoleniową trwałością więzi” (S. Kawula, J. Brągiel, A. Janke, Pedagogika rodziny, Toruń 2004, s. 49). Z kolei P. Sztompka twierdzi, że rodzina to „także grupa o charakterze uniwersalnym, występująca we wszystkich znanych nam w historii i we współczesności

społeczeństwach (...) trwała wspólnota powiązana silnymi, emocjonalnymi więzami pokrewieństwa i powinowactwa, składająca się z rodziców, dzieci i krewnych, posiadająca wspólne interesy i wartości, a często także wspólne miejsce zamieszkania” (P. Sztompka, Socjologia. Analiza społeczna, Kraków 2012, s. 284.). Według Franciszka Adamskiego rodzina to: „podstawowa komórka społeczeństwa” (F. Adamski, Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy, Kraków 2002, s. 27)., podstawowa grupa społeczna, istniejąca powszechnie od najdawniejszych czasów (F. Adamski, Socjologia małżeństwa i rodziny. Wprowadzenie, Warszawa 1982, s. 13). L. Dyczewski określa rodzinę jako podstawowe środowisko biologicznego oraz duchowego rozwoju człowieka. Ujmuje ją również jako małą grupę o charakterze wspólnotowym oraz jako instytucję społeczną. Instytucjonalny charakter rodziny oznacza, że jest jednostką prawną, gospodarczą i społeczną, a zarazem „zbudowana jest na małżeństwie”. W ujęciu L. Dyczewskiego definicja rodziny obejmuje następującą treść: „Rodzina jest wspólnotą osób i instytucją społeczną opartą na miłości i wolnym wyborze kobiety i mężczyzny połączonych małżeństwem, którzy odpowiadając wzajemnie za siebie, rodzą i wychowują następne pokolenie w taki sposób, aby ono także rodziło i wychowywało nowe pokolenie” (L. Dyczewski, Rodzina, społeczeństwo, państwo, Lublin 1994, s. 11).

Ujmując zagadnienie rodziny w myśli społecznej Kościoła, H. Skorowski stwierdza, iż rozumiana jest „jako rzeczywistość ludzka, etyczna i religijna, a nie tylko biologiczna, psychologiczna, etnologiczna i kulturowa, jest podstawową komórką życia społecznego”. Co więcej w takim rozumieniu tworzy nie tylko wspólnotę osób, ale też jedność społeczną. „Sama natura domaga się jej istnienia (...) bez niej nie może być utrzymane życie i zachowany rodzaj ludzki”. Stwierdzić należy, że rodzina jako najmniejsza komórka życia społecznego jest więzią, która łączy osobę ze społeczeństwem (H. Skorowski, Moralność społeczna. Wybrane zagadnienia z etyki społecznej, gospodarczej i politycznej, Warszawa 1996, s. 50).

Można byłoby przywoływać jeszcze wiele definicji różnych autorów, jak np. Z. Tyszka, F. Koneczny, R.M. MacIver, C. Krikpatrick, R. König, H. Cooley i inni. Świadczy to o randze zagadnienia, któremu autorzy poświęcili swoje dociekania.

Odrębną kwestię stanowi Boże Objawienie na temat rodziny, zapisane na kartach Starego i Nowego Testamentu a także Magisterium Kościoła, dokumenty i nauczanie papieskie, przepowiadanie pasterskie i zwyczajne nauczanie duszpasterskie, do których odnosili się wspomniani wcześniej autorzy. Dobrze stało się, że w nurt tych idei wpisuje się

dysertacja Ks. Mgra Łukasza Piórkowskiego, zatytułowana „Małżeństwo i rodzina w okresie transformacji ustrojowej w Polsce (1989-1991) w perspektywie posługi ks. Kard. Franciszka Macharskiego w Archidiecezji Krakowskiej”, napisana w Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie w dyscyplinie nauki socjologiczne, pod kierunkiem Ks. Dra hab. Antoniego Świerczka, Prof. UPJPII. Promotorowi należą się słowa uznania za konsekwentne kierowanie dociekaniem analizowanego problemu badawczego, a jej Autorowi gratulacje za finalizację pracy. Należy tu podkreślić, że temat rozprawy jest logicznie sprecyzowany i nie budzi żadnych wątpliwości.

1. Przedmiot i tytuł rozprawy

Głównym przedmiotem zainteresowań badawczych Autora pracy, a tym samym podstawowym zagadnieniem rozprawy jest próba znalezienia odpowiedzi na pytania: „jak przedstawiały się przeobrażenia małżeństwa i rodziny w Polsce w kontekście transformacji ustrojowej? Czy społeczeństwo polskie podlegało takim samym przemianom życia małżeńskiego i rodzinnego, które występowały w krajach wysoko rozwiniętych? Na czym polegała specyfika polskich małżeństw i rodzin żyjących w dobie transformacji? Jak na próby redefinicji małżeństwa i rodziny odpowiadało nauczanie Kościoła Katolickiego? Jaką rolę w okresie transformacji ustrojowej w Polsce odegrał kard. Franciszek Macharski? Czy jego nauczanie na temat małżeństwa i rodziny, uwzględniające kontekst polskich przemian ustrojowych, stanowi przesłanie na współczesne czasy? Czy istnieje jakaś wartość, która byłaby w stanie zapewnić współczesnemu człowiekowi poczucie bezpieczeństwa, nadać sens jego życiu małżeńskiemu i rodzinnemu, nie ograniczając przy tym twórczej wolności i samorealizacji?” (s. 10).

W tym celu doktorant zgromadził obszerny materiał badawczy, który zamieścił w wykazie bibliograficznym i należycie wykorzystał w pracy. Wartość poznawczą przedmiotu rozprawy zdecydowanie wzbogacają wprowadzenia i podsumowania poszczególnych rozdziałów pracy. W tym miejscu należy podkreślić, że Autor pracy podejmuje zagadnienie jakościowo ważne w płaszczyźnie dociekań naukowych. Gruntowna analiza i dokonanie przekonujących analiz oraz syntez jest zagadnieniem godnym rozprawy doktorskiej. Należy także podkreślić, iż zasadniczy problem rozprawy wymagał dobrego przygotowania merytorycznego i metodologicznego. Warto zauważyć, że Ks. Mgr Ł. Piórkowski podejmuje zagadnienie znaczącej rangi naukowej i nowatorskie.

Z całą pewnością należy stwierdzić, że tytuł dysertacji jest dobrze „osadzony” w starannie dobranej literaturze przedmiotu, a także w praktyce duszpasterskiej, na co zwrócił uwagę autor pracy (s. 11). Problemy badawcze zostały dobrze uzasadnione, Nie mam uwag odnośnie tytułu pracy doktorskiej, ani też do głównego problemu badawczego, zawartego w temacie rozprawy.

2. Materiał źródłowy i bibliografia

W celu opracowania postawionego przez siebie problemu badawczego Autor zgromadził obszerny materiał badawczy, który poddał szczegółowym analizom. Jak pisze: „Materiał źródłowy dla niniejszej rozprawy stanowią: nauczanie Soboru Watykańskiego II oraz jego kontynuacja i rozwinięcie w posoborowym nauczaniu papieskim, ze szczególnym uwzględnieniem myśli Jana Pawła II oraz wypowiedzi publiczne, przemówienia, homilie, kazania, listy pasterskie oraz działalność publicystyczna kardynała Franciszka Macharskiego. Autor - świadomy ogromnego treściowego bogactwa doktryny Magisterium i nauczania Metropolity krakowskiego ograniczył się do najważniejszych dokumentów, istotnych z punktu widzenia przyjętego celu badań” (s. 11).

Analizując wykaz bibliograficzny należy podkreślić nie tylko jego zasobność, zamieszczoną na 26 stronicach pracy (s. 311-337), ale także logiczne jego uporządkowanie. Doktorant swój „warsztat naukowy” podzielił na kilka punktów: Dokumenty Kościoła (Soborowe i Stolicy Apostolskiej); Dokumenty i pisma papieskie; Materiały Archiwalne Kurii Metropolitalnej w Krakowie (często niepublikowane); Notificationes i Literatura przedmiotu, w której wyszczególnił 410 publikacji. Należy stwierdzić, że Autor rozprawy zgromadził bogaty zestaw literatury dotyczący interesującego problemu badawczego i bardzo dobrze wykorzystał go w pracy oraz należycie wywiązał się z postawionego sobie zadania. Gratuluję solidności w przygotowaniu i wykorzystaniu zgromadzonego materiału badawczego, w tym materiału źródłowego.

3. Metody badawcze

Autor tak określił swoją konceptualizację badawczą: „W opracowaniu zebranego materiału zastosowano metodę krytycznej analizy materiałów źródłowych oraz metodę analityczno-syntetyczną. Analiza miała za zadanie ustalić, które wypowiedzi oraz dokumenty kardynała Franciszka Macharskiego korespondują z podjętym tematem. Wyodrębnione treści

zostały usystematyzowane przy pomocy planu pracy. Zastosowana metoda umożliwiła uporządkowanie wydobytych myśli i przedstawienie ich w sposób usystematyzowany i całościowy. W wybranych fragmentach pracy posługuję się metodą opisową” (s. 11).

Wychodząc z tego założenia Autor przeprowadził analizę pojęcia rodziny jako ważnej wartości w życiu społecznym oraz w kościelnym nauczaniu i praktyce pasterskiej Ks. Kard. F. Macharskiego. W realizacji swego celu Autor posłużył się przede wszystkim metodą jakościowej analizy wtórnej zastanego materiału oraz wykorzystał metodę syntetyczną i opisową. Użyte w pracy metody badawcze są powszechnie stosowane przy analizie podobnych zjawisk życia społecznego.

W tym miejscu chciałbym zgłosić jedną drobną uwagę: czy nie warto byłoby wyodrębnić w pracy rozdział metodologiczny, co z pewnością podniosłoby jej wartość? Nie mniej jednak ta uwaga w niczym nie umniejsza wartości poznawczej recenzowanej dysertacji. Całościowe jej studium pozwala na stwierdzenie, że użyte metody badawcze są właściwe a zastosowane narzędzia nie budzą moich wątpliwości.

4. Konstrukcja rozprawy

Konstrukcja rozprawy została podporządkowana głównemu założeniu badawczemu, a mianowicie ukazanie miejsca i wartości rodziny w perspektywie pasterskiego posługiwania kard. Franciszka Macharskiego w kontekście przemian systemowych i ustrojowych w Polsce w latach 1989-1991. Swoje analizy doktorant przeprowadził w czterech rozdziałach, które poprzedza wykaz skrótów i wstęp, a wieńczy zakończenie i bibliografia.

Pierwszy rozdział ma charakter teoretycznych analiz na temat małżeństwa i rodziny w ujęciu nauk społecznych. W punkcie wyjścia opisano współczesne uwarunkowania, które mają istotny wpływ na kryzys małżeństwa i rodziny. Jak pisze Autor „wydaje się jednak, że zasadniczą perspektywę dla zachodzących przemian wyznacza błąd antropologiczny i proponowany przez ten nurt, styl życia (...) A ponieważ prawda o małżeństwie i rodzinie wiąże się ściśle z prawdą o człowieku, dlatego w rozdziale drugim analiza obejmie wypowiedzi Magisterium Kościoła, które dotycząca istoty człowieka, zwłaszcza w perspektywie relacji małżeńsko-rodzinnych (s. 11-12).

Warto zauważyć, że jest to poprawny tok rozumowania, zgodny z metodą analityczną, dzięki której Autor, poprzez liczne odwołania do nauczania Kościoła, przedstawił „nie tylko jasne kryteria pozwalające odróżniać sytuacje właściwe od patologicznych, ale również wnikliwie prześledził warstwę argumentacyjną, która uzasadnia stanowisko Kościoła”. Jak

twierdzi „wydaje się to szczególnie ważne, albowiem niejednokrotnie nauka Kościoła na temat małżeństwa i rodziny bywa kontestowana i odrzucana bez jej gruntownej znajomości” (Tamże).

W trzecim rozdziale pracy skupiono uwagę na historyczno-społecznych uwarunkowaniach transformacji ustrojowej w Polsce, zwłaszcza u jej początków, na które przypada posługa pasterska kard. F. Macharskiego. Przedstawiono w nim sytuację Kościoła katolickiego w zupełnie nowej rzeczywistości społecznej i politycznej w Polsce. Zwrócono uwagę na niektóre problemy życia polskich rodzin oraz na rolę i znaczenie kardynała F. Macharskiego, „który był jedną z ważnych osób budujących i kształtujących samoświadomość społeczną w tym okresie i to na wielu poziomach. Stał się jednym z duchowych, intelektualnych i praktycznych uczestników polskich przemian (Tamże).

W końcowym, czwartym rozdziale dysertacji wydobyto z nauczania kardynała F. Macharskiego wszystkie aspekty, „które wiążą się z miłością i dialogiem, jako środkami służącymi do przezwyciężenia kryzysu rodziny, bowiem tylko w tej perspektywie małżeństwo i rodzina może być przestrzenią bogatszego człowieczeństwa” (Tamże).

Recenzja nie może być laurką lecz rzetelną i życzliwą oceną pracy Autora, dlatego przed wydaniem jej drukiem – co zalecam, gdyż jest to przywilej recenzenta – chciałbym zwrócić uwagę na rozdział 2, paragraf 2, w którym wyróżniono tylko 1 podpunkt. Zazwyczaj powinny być co najmniej 2 podpunkty albo prościej byłoby usunąć podział na podpunkty, a drugi rozdział mógłby być zatytułowany: Małżeństwo i rodzina w nauczaniu Soboru Watykańskiego II. Nie mniej jednak chciałbym zdecydowanie podkreślić, że rozprawa w swojej strukturze jest jasna i logiczna, a poszczególne rozdziały i podrozdziały wyczerpują główny przedmiot zainteresowań badawczych Autora. Zasygnalizowana uwaga w niczym nie umniejsza wartości poznawczej dysertacji, a ma bardziej techniczny niż merytoryczny charakter.

5. Analiza treści

W prezentowanej recenzji pracy doktorskiej Ks. Mgra Łukasza Piórkowskiego trudno jest ukazać pełną treść rozprawy z podjętymi przez Autora wyzwaniem badawczymi, a tym bardziej trudno jest ustosunkować się do poszczególnych kwestii. Musi zatem wystarczyć ogólne zapewnienie recenzenta o istotnej wartości naukowej i poznawczej przedstawionych analiz i syntez. Aprobując całość dociekań doktoranta chciałbym zwrócić uwagę na kilka kwestii, które będą także zagadnieniami dyskusyjnymi podczas publicznej obrony.

Najpierw chciałbym podkreślić:

- a) dobry tok przeprowadzonych analiz;
- b) logiczne syntezy analizowanych kwestii badawczych;
- c) właściwy styl pracy.

Moje uwagi:

Jak już wcześniej zauważono warto byłoby:

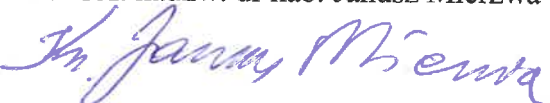
1. dodać rozdział metodologiczny, w którym należałoby zawrzeć rozproszone *in corpore* pracy poszczególne jego komponenty składowe;
2. warto byłoby uporządkować podział w 2 rozdziale w drugim paragrafie.

Pytania do dyskusji:

- Na czym polega współczesna próba redefinicji pojęcia „rodzina”? W czym się przejawia?
- Jaka jest zależność między zmianami społeczno-kulturowymi w Polsce po 1989 r., a postrzeganiem rodziny jako istotnej wartości w życiu społecznym?

Zamieszczone powyżej uwagi, sugestie i pytania w niczym nie umniejszają wartości przedstawionej do recenzji rozprawy. Stanowi ona bowiem twórczy krok w kierunku problematyki ważnej naukowo zarówno w płaszczyźnie teoretycznych analiz, jak i w płaszczyźnie praktycznych rozwiązań. Podsumowując stwierdzam, że metody badawcze użyte w pracy są poprawne, wywód logiczny, a język ścisły, jasny i naukowo poprawny. Wnioski wyprowadzane z analiz są właściwe. Autor rozprawy dał w ten sposób przekonujący dowód, że potrafi myśleć twórczo i pracować naukowo.

Jako Recenzent wyrażam przekonanie, że recenzowana praca doktorska Ks. Mgra Łukasza Piórkowskiego spełnia wszelkie warunki stawiane pracom doktorskim, które są określone w obowiązujących przepisach prawa o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. i może być podstawą do dalszych etapów procedowania, celem nadania jej Autorowi stopnia naukowego doktor w dyscyplinie nauk socjologicznych.

Ks. Prof. nadzw. dr hab. Janusz Mierzwa


Sanok, 6 listopada 2023 r.

